

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.70>

Л. М. Войтюк
аспірантка
Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
orcid.org/0000-0002-4756-4984

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Статтю присвячено дослідженню інформаційної безпеки праці державних службовців в Україні. Доведено актуальність, новизну наукового дослідження та досягнуто його соціальної значущості. Наведено вагомий законодавчий закріплення норм інформаційної безпеки праці цієї категорії працівників. Розглянуто проблему закріплення норм інформаційної безпеки праці державних службовців у сучасному законодавстві України. Висвітлено рівень захисту державних службовців в інформаційному просторі. Проаналізовано погляди та дослідження відомих науковців на поняття «інформаційна безпека». Узагальнено найкращий досвід, на базі якого запропоновано поняття та сутність «інформаційної безпеки праці державних службовців». Розглянуто види інформації, яку використовує ця категорія працівників під час здійснення своїх обов'язків і завдань. Наведено важливість забезпечення високого рівня інформаційної безпеки державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень. Вказано ризики забезпечення інформаційної безпеки праці. Розглянуто вплив інформаційних небезпек на порушення безпечного функціонування державних службовців. Висунуто нормативно-правове закріплення інформаційної безпеки праці державних службовців. Запропоновано шляхи усунення ризиків інформаційної безпеки праці державних службовців, які сприятимуть розв'язанню конкретних проблем, усуненню наявних теоретичних суперечностей у полі інформаційної безпеки праці або в його окремих ділянках і забезпечать такій категорії працівників максимальну віддачу в здійсненні своїх повноважень і професійний ріст. Доведено необхідність подальшого наукового дослідження та нормативного закріплення інформаційної безпеки праці державних службовців, що максимально гарантуватимуть захист державних службовців в інформаційному просторі під час здійснення обов'язків та виконання завдань.

Ключові слова: державні службовці, інформація, інформаційний простір, інформаційна безпека, безпека праці, нормативно-правове забезпечення, гарантування безпеки, ризики, загрози, небезпеки, інформаційне забезпечення, пропозиції.

Voitiuk L. M. INFORMATION SECURITY OF CIVIL SERVANTS: THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS

The article is devoted to the study of information security of civil servants in Ukraine. The relevance, novelty of scientific research and its social significance are proved. The importance of legislative enshrinement of information security of this category of employees is given. The problem of enshrining the norm of information security of civil servants in the modern legislation of Ukraine is considered. The level of protection of civil servants in the information space is highlighted. The views and researches of famous scientists on the concept of "information security" are analyzed. The best experience on the basis of which the concept and essence of "information security of work of civil servants" is offered is generalized. The types of information used by this category of employees in the performance of their duties and tasks are considered. The importance of ensuring a high level of information security of civil servants in the exercise of their powers is stated. The risks of ensuring information security are indicated. The influence of information dangers on the violation of safe functioning of civil servants is considered. The normative and legal consolidation of information security of civil servants has been put forward. Ways to eliminate the risks of information security of civil servants are proposed, which will help solve specific problems, eliminate existing theoretical contradictions in the field of information security or in its individual areas and provide this category of employees with maximum efficiency and professional growth. The necessity of further scientific research and normative consolidation of information security of civil servants, which will guarantee the protection of civil servants in the information space in the performance of duties and tasks, has been proved.

Key words: civil servants, information, information space, information security, labor safety, regulatory support, security assurance, risks, threats, dangers, information support, proposals.

Постановка проблеми та її актуальність. Безпека праці в інформаційній сфері на сучасному етапі свого розвитку потребує все більшого регулювального впливу права України. Щодень у державі все частіше відбуваються якісні зміни у процесах управління, зумовлені інтенсивним упроваджен-

ням сучасних інформаційних технологій. Водночас посилюється небезпека несанкціонованого втручання в роботу інформаційних систем, і вагомість наслідків такого втручання значно збільшується. Забезпечення високого рівня інформаційної безпеки праці державних службовців є потрібним

і закономірним кроком не лише для них як категорії працівників, а й держави загалом. Для того щоб вони працювали з максимальною відданістю й результативністю та змогли виконувати основні завдання на належному рівні, вони мають бути захищеними в інформаційному просторі від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Нині проблема законодавчого закріплення норм інформаційної безпеки категорій працівників є досить ваговою та щодня набуває все більшого значення. Насамперед це зумовлено розробленням проєкту нового Трудового кодексу України, який відповідатиме загально визнаним правам і принципам у сфері праці та водночас має бути гнучким щодо різних категорій працівників. Крім того, швидкий розвиток науково-технічного прогресу все більше спонукає до повного наукового вивчення такого питання, що забезпечить надалі створення належних гарантій інформаційної безпеки праці державних службовців і безперервних пропозицій щодо подальшого вдосконалення. Такі дослідження міститимуть елементи наукової новизни та будуть важливими для України. Отже, є необхідність у подальшому дослідженні правових норм, що максимально забезпечать захист державних службовців в інформаційному просторі та теоретичному аналізі забезпечення інформаційної безпеки праці державних службовців, яка необхідна під час здійснення ними своїх повноважень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з дослідженням безпеки праці, нині є малодослідженими у працях вітчизняних науковців. Прикладами таких праць, близьких до тематики нашого дослідження, є роботи таких науковців: Л.П. Амелічева, Ю.В. Баранюк, Т.М. Вахонєвої, М.І. Іншина, Б.А. Кормич, Ю.Є. Максименко, В.І. Прокопенко, О.В. Тищенко, Н.М. Хуторян та інших. Утім, беручи до уваги сучасні тенденції здійснення демократичних перетворень суспільно-трудових відносин, потребу забезпечення високого рівня інформаційної безпеки праці державних службовців, проблема захисту державних службовців в інформаційному просторі під час здійснення ними своїх повноважень потребує розв'язання в науково-теоретичній та законодавчій площинах.

Метою статті є науково-теоретичний аналіз правової захищеності державних службовців в інформаційному просторі під час здійснення ними своїх повноважень.

Виклад основного матеріалу. У процесі здійснення своїх повноважень державні службовці використовують інформацію відкриту та інформацію з обмеженим доступом. Відкритою вважається вся інформація, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. З обмеженим доступом є таємна, конфіденційна та службова інформація. Інформація з обмеженим

доступом є основним об'єктом діяльності державних службовців і може виражатися в різних нормативних актах-документах, рішеннях, приписах, вказівках.

Відповідно до Закону України «Про державну службу» одним із головних трудових обов'язків державних службовців є збереження державної таємниці, інформації про громадян, що стала їм відома під час виконання обов'язків державної служби, а також іншої інформації, яка згідно із законодавством не підлягає розголошенню [1].

Інформаційна безпека насамперед існує як стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує його утворення, використання та розвиток в інтересах держави, організацій, громадян. Отже, для формування науково обґрунтованого визначення інформаційної безпеки праці державних службовців як об'єкта трудових відносин, потрібно провести аналіз генезису наукового й нормативно-правового відображення поняття «безпека праці» та встановити його сутнісні характеристики для подальшого застосування до зазначеної категорії працівників.

У правовій науці є різні погляди вчених на поняття «інформаційна безпека».

Наприклад, В.С. Цимбалюк характеризує інформаційну безпеку як стан інформації, в якому за допомогою нормативно-правових документів і стандартів забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [2, с. 30]. С.Ф. Гуцу розглядає інформаційну безпеку як стан захищеності потреб в інформації держави, суспільства чи особи, коли забезпечується їх існування та постійний розвиток, незважаючи на наявні внутрішні й зовнішні інформаційні загрози [3, с. 35].

На думку Б.А. Кормича, інформаційна безпека являє собою стан захищеності встановлених законодавством параметрів і норм інформаційних відносин і процесів, що забезпечує необхідні умови існування держави, суспільства або людини як окремих суб'єктів цих відносин і процесів [4, с. 109].

Досить конструктивним є погляд І.М. Панаріна, який вказує, що інформаційна безпека – це стан інформаційного середовища політичної еліти й суспільства, який забезпечує їх формування та розвиток в інтересах громадян, суспільства чи керівництва країни [5].

Більш широке бачення на поняття має Я.Й. Малик, який убачає інформаційну безпеку як законодавче формування інформаційної державної політики, утворення відповідно до чинних законів України можливостей досягнення інформаційної бази для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами, гарантування свобод інформаційної діяльності в інформаційному просторі та права доступу до інформації в наці-

ональний інформаційній мережі, різнобічний розвиток інформаційної структури, підтримання розвитку інформаційних національних ресурсів, утворення та впровадження безпечних інформаційних технологій в Україні тощо [6, с. 14].

На переконання Ю.С. Максименко, інформаційна безпека – це результат управління потенційними чи реальними загрозами з метою задоволення національних інтересів людини, суспільства та держави в інформаційній сфері [7, с. 13].

Ці поняття доцільні під час розгляду захисту в широкому національному інформаційному просторі. Та лише зважаючи на них, можна розглядати інформаційну безпеку державних службовців як злагоджену систему дій, закріплену нормативно-правовими актами, які забезпечать безперервне виконання службових обов'язків і завдань в інформаційному полі, відкидаючи будь-які зовнішні чи внутрішні загрози на етапах створення, змінювання, оброблення, зберігання та поширення інформації.

Насамперед Загальна декларація прав людини, яка має велике значення на міжнародному та національному рівнях, містить статтю 12, яка вказує, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте й сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію», та закріплює певний правовий захист інформаційних свобод людини від неправомірного інформаційного втручання: «Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [8].

Науковець І.С. Чиж пропонував нормативно закріпити взаємодію громадян, суспільства та держави за умови створення інформаційного суспільства шляхом ухвалення Закону України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку особи, суспільства, держави» [9, с. 220].

Нині поняття «інформаційна безпека праці» не має нормативно-правового закріплення. Чинне законодавство та інші нормативно-правові акти, які спрямовані на регулювання трудових відносин під час роботи з інформацією, мають спрямованість лише на захист інформації. Положення зі спрямованістю на захист працівників перебувають у критичному та потрібному стані.

Законодавство України не закріплює конкретних стандартів і способів гарантування інформаційної безпеки праці суб'єктам трудових відносин і, зокрема, й державним службовцям. Інформаційна безпека праці державних службовців ґрунтується на максимальному захисті їхньої інформації від несанкціонованого доступу до неї. Специфіка завдань і повноважень діяльності державних службовців за сучасних умов вимагає особливих вимог їхнього інформаційного забезпечення та системи захисту інформації.

Лише частина 13 розділу III Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки (який є чинним і досі) закріплює інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, за якого запобігають завданню шкоди через: неповноту, несвоєчасність і невірогідність інформації, яку використовують; негативний інформаційний вплив; наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання інформації, порушення її цілісності, конфіденційності та доступності [10].

Частково питання правового регулювання забезпечення інформаційної безпеки державних службовців України здійснюється Законом України «Про інформацію», Законом України «Про державну службу», Законом України «Про державну таємницю», Законом України «Про національну безпеку України», Законом України «Про доступ до публічної інформації», Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи захисту персональних даних», Указом Президента України «Про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України», Наказом Національного агентства України з питань державної служби, інструкціями з діловодства в органах влади тощо.

Особливим об'єктом інформаційної діяльності державних службовців є персональні дані, які відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. можуть належати до конфіденційної інформації [11]. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи захисту персональних даних» незаконне поширення персональних даних суворо карається законом [12].

Відповідно до Наказу Національного агентства України з питань державної служби від 5 серпня 2016 р. № 158 «Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування», державним службовцям і посадовим особам місцевого самоврядування забороняється розголошувати персональні дані фізичних осіб, конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом, режим якої встановлено законами України «Про інформацію» «Про державну таємницю», «Про доступ до публічної інформації» та «Про захист персональних даних» та іншу, яка стала їм відома через виконання трудових обов'язків. Це дасть можливість активізувати всі чинники, які потрібні для гарантування інформаційної безпеки нашої держави в роботі з персональними даними.

Інформаційна безпека державних службовців відображає стан захищеності прав і свобод не лише кожного окремо працівника, а й державного

апарату загалом, а в разі несанкціонованого доступу до даних їх використання, зміна або знищення може призвести до національних загроз і проблем для держави. Тому насамперед їхню працю потрібно сконцентрувати на забезпеченні інформаційної безпеки. А в державі немає окремих служб, які займалися б саме гарантуванням захисту інформації на різних рівнях державних служб.

Сукупність внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз створює передумови для порушення безпечного функціонування державних службовців. Закон України «Про національну безпеку України» розглядає загрози в інформаційному просторі, які можуть становити суттєву загрозу для національної безпеки держави, та вказує на потребу охорони інформації, що становить державну таємницю, та будь-якої іншої інформації, вимога до якої встановлена законом [13].

Праця державних службовців постійно піддається ризику відтоку, зміни чи знищення інформації з обмеженим доступом, який можуть спричинити такі інформаційні небезпеки:

1) комп'ютерна злочинність – поширення комп'ютерних вірусів, які можуть завдати шкоди збереженню інформації під час роботи на ПК та зробити збій або витік інформації під час пересилання електронною поштою;

2) витік інформації через соціальні мережі – через надання власних поглядів, суджень і коментарів на події в державних службах;

3) прослуховування розмов, відстеження розташування та пересування державних службовців під час використання телефонного мобільного апарату;

4) застосування хакерами побічних електромагнітних випромінювань і наведень, проведення акустичної чи оптико-електронної розвідки в близькості від об'єкта потрібної інформації;

5) проведення цілеспрямованих пікетів громадян або організацій, концентрованих на погіршенні ділової репутації, авторитету державних службовців у державі, поширенні неправдивих відомостей про діяльність цієї категорії працівників;

6) дезорганізація або пошкодження зведених інформаційних систем у роботі;

6) застосування інформаційного терору – можливості організованих угруповань здобувати конфіденційну або таємну інформацію;

7) низький рівень зворотного зв'язку – неналагодженість комунікацій між органами державної влади.

Також зовнішній бік інформаційного поля, що є елементом системи небезпек утворюють, наприклад, ЗМІ про публічну діяльність державних службовців або інформація на офіційних сайтах гілок органів влади.

Отже, у роботі в інформаційному просторі державні службовці постійно мають загрозу злочин-

ності, шпигунства та подальшого неправомірного поширення інформації. Подолання інформаційних загроз вимагає насамперед правових засобів і способів використання сучасних технічних засобів захисту інформації.

Для регулювання безпеки праці державних службовців під час роботи з інформацією в державних органах пропонуємо:

1) переглянути нормативно-правове забезпечення цієї категорії працівників;

2) розробити проєкт Закону «Про безпеку праці державних службовців в Україні» з розділом «Інформаційна безпека праці», який максимально гарантував би захист таких працівників в інформаційному полі;

3) створити службу інформаційної безпеки, яка проводила б моніторинг та оцінювання наявних інформаційних загроз, демонструвала весь їхній діапазон, безперервно проводила безпосередню роботу з управління ними й забезпечувала б їх оперативне усунення.

Нині в соціально-правовому розумінні поняття «інформаційна безпека» переважно використовується в надто вузькому значенні: як захищеність від витоку, що містить державну таємницю. Насамперед це пов'язано з тим, що в кримінально-правовому колі воно використовується лише в частині диспозиції, коли Кримінальним кодексом України (п. 4.1 ст. 111) передбачено відповідальність за державну зраду [14].

Стрімкі зміни, які відбуваються в державі нині, зі зростанням ролі інформаційних технологій вимагають державної політики в сфері безпеки праці державних службовців, удосконалення нормативно-правового регулювання відносин в інформаційному полі, яке гарантувало б захист працівників під час роботи з інформацією, нормативно-правовий і технічний захист інформації та подальший розвиток інформаційно-технічної бази.

Висновки. Інформація, яка вимагає належного захисту під час роботи державних службовців, має велике значення для держави.

Опрацьований матеріал та аналіз практичної важливості діяльності державних службовців дали змогу зробити висновок щодо можливості виокремлення інформаційної безпеки як різновиду безпеки праці таких працівників. Тому її вивчення потребує подальшого розгляду, розроблення нормативно-правового закріплення в новому Законі «Про інформаційну безпеку праці державних службовців в Україні», який гарантував би захист цієї категорії працівників в інформаційному просторі, що дасть змогу безперервно координувати можливість належного використання інформації в діяльності державних службовців.

Надалі для вдосконалення процесу гарантування високого рівня інформаційної безпеки праці державних службовців необхідна не лише

трансформація чинного законодавства, але й правильні кроки його застосування. Це забезпечить підвищення рівня результативності праці державних службовців, належне зберігання документів, доступ до яких обмежений, та змогу використовувати робочу інформацію безпосередньо за призначенням у державних органах влади.

Література

1. Про державну службу : Закон України № 889-VIII від 10 грудня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. С. 43.
2. Цимбалюк В.С. Окремі питання щодо визначення категорії «інформаційна безпека» у нормативно-правовому аспекті. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні* : науково-технічний збірник. Київ, 2004. № 8. С. 30–33.
3. Гуцу С.Ф. Правові основи інформаційної діяльності : навч. посібник. Харків : Національний аерокосмічний ун-т «Харк. авіац. ін-т». 2009. С. 48.
4. Кормич Б.А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : монографія. Одеса : Юридична література, 2003. 472 с.
5. Панарин И.Н. Информационная война и выборы. Москва : ОАО «Издательский Дом «Городец»», 2003. 411 с.
6. Малик Я.Й. Інформаційна безпека України: стан та перспективи розвитку. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 44. *Ефективність державного управління*. С. 13–20.
7. Максименко Ю.Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01; Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2007. 22 с.
8. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
9. Чиж. І.С. Україна: шлях до інформаційного суспільства. Київ : Либідь, 2004. 286 с.
10. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр. : Закон України № 537-V від 9 січня 2007 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. С. 102.
11. Про захист персональних даних : Закон України № 2297-VI від 1 червня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. С. 481.
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи захисту персональних даних : Закон України № 383-VII від 3 липня 2013 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 14. С. 252.
13. Про національну безпеку України : Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. С. 241.
14. Кримінальний кодекс України : Закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. С. 131.